

Univerzitet u Beogradu
Poljoprivredni fakultet

Simpozijum agroekonomista sa međunarodnim učešćem
povodom 45 godina Odseka za agroekonomiju

Agroekonomska nauka i struka
u tranziciji obrazovanja i agroprivrede

Tematski zbornik

Institut za agroekonomiju
Poljoprivredni fakultet - Beograd

Beograd, 24 - 25. oktobar, 2008.

Univerzitet u Beogradu
Poljoprivredni fakultet

Simpozijum agroekonomista sa međunarodnim učešćem
povodom 45 godina Odseka za agroekonomiju

Agroekonomska nauka i struka u tranziciji
obrazovanja i agroprivrede

Tematski zbornik

Beograd, 24 – 25. oktobar, 2008.

University in Belgrade
Faculty of Agriculture

Symposium of Agroeconomists with International Participation
45th Anniversary of Department of Agricultural Economics

Agroeconomic Science and Profession
in Transition of Education and Agroecconomy

Thematic Proceedings

Belgrade, 24 -25 October 2008

**Institut za agoekonomiju
Poljoprivredni fakultet, Beograd - Zemun**

**Agroekonomska nauka i struka u tranziciji
obrazovanja i agroprivrede**

Tematski zbornik

Redaktor:

- Prof. dr Dragić Živković,

Recenzenti:

- Prof. dr Jeremija Simić,
- Prof. dr Jovan Bogdanović

Izdavač: Institut za agoekonomiju, Poljoprivredni fakultet, Beograd - Zemun

Urednici:

- Doc. dr Sreten Jelić
- Doc. dr Zoran Rajić

Tehnički urednik: Rade Obradović

Kompjuterska obrada: Bojan Dimitrijević, dipl.ing.

Korice: Bojan Dimitrijević, dipl.ing.

Štampa: Štamparija "Mladost-Biro", Beograd

Tiraž: 300 primeraka

Beograd - Zemun, 2008. godine

Institute of Agricultural Economics
Faculty of Agriculture, Belgrade - Zemun

**Agroeconomic Science and Profession
in Transition of Education and Agroecconomy**

Thematic Proceedings

Reviser:

- Prof. dr Dragić Živković,

Refereeng:

- Prof. dr Jeremija Simić,
- Prof. dr Jovan Bogdanović

Publisher: Institute of Agricultural Economics,
Faculty of Agriculture, Belgrade - Zemun

Editors:

- Doc. dr Sreten Jelić
- Doc. dr Zoran Rajić

Printing house editor: Rade Obradović

Technical editor: Bojan Dimitrijević, dipl.ing.

Book Cover Design: Bojan Dimitrijević, dipl.ing.

Printing house: Štamparija "Mladost-Biro", Beograd

Number of copies printed: 300

Belgrade - Zemun, 2008

Predgovor

Simpozijum agroekonomista sa međunarodnim učešćem održava se na Poljoprivrednom fakultetu u Zemunu od 24. do 25. oktobra 2008. godine. Istovremeno, skup je i povod za obeležavanje značajnog jubileja - 45 godina od osnivanja i rada Odseka za agroekonomiju Poljoprivrednog fakulteta.

Skup je naučnog karaktera i na njemu će biti prezentovana 36 radova iz Srbije i inostranstva. Radovi se odnose na agroekonomsku nauku i obrazovanje, značaj naučnih istraživanja u agroekonomiji i primere iz prakse, kao i multifunkcionalnu poljoprivredu i ruralni razvoj. U radu simpozijuma učestvuju naučni radnici sa Poljoprivrednih fakulteta u Zemunu i Novom Sadu, Vojne akademije u Beogradu, Instituta za ekonomiku poljoprivrede Beograd, Poljoprivrednog fakulteta u Banja Luci - Republika Srpska, Megatrend univerziteta Beograd, Privredne komore Srbije, Državne poljoprivredne akademije, Volgograd – Rusija, Fakulteta za zemjodopski nauki i hrana Skopje - Makedonija, Fakulteta za veterinarsku medicinu Skopje - Makedonija, Institut za sociološki i političko-pravni istraživanja, Skopje, Makedonija, Ministarstva za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu Makedonije, Fakulteta Biotehničkih nauka i FAMIS “Univerzitet Sv. Kliment Ohridski” Bitolj - Makedonija, Ekonomskog fakulteta Tuzla - BiH, Poljoprivrednog fakulteta Kestelj - Mađarska, Fakulteta za poljoprivredu i ekonomiku zaštite životne sredine, Univerziteta za ekonomiju Bukurešt - Rumunija, Fakulteta za menadžment, Akademije ekonomskih nauka Bukurešt - Rumunija, Instituta za društvene nauke Univerziteta u Vageningenu - Holandija. Osim njih, na skupu će biti veliki broj privrednika, nastavnika iz poljoprivrednih škola, individualnih proizvođača i studenata.

Osnovni cilj simpozijuma je doprinos razvoju agroekonomske nauke i obrazovanja u cilju daljeg unapređenja ove značajne oblasti ekonomije i poljoprivrede. Izloženi radovi i diskusije nakon završenog skupa po određenim temama treba da omoguće fokusiranje određenih problema do kojih se došlo proteklih godina kod nas i inostranstvu i eventualno ponude rešenja istih.

Redaktori

Preface

The Symposium of agricultural economists with international participation held at the Faculty of Agriculture, Belgrade-Zemun, October 24-25, 2008 was also dedicated to the 45 anniversary of the Department for Agroecology of the Faculty.

The 36 scientific papers presented referred to science and education in the field of agroecology, significance of scientific research in agroecology giving examples in practice but also multifunctional agriculture and rural development. Scientists from the following institutions took part in the Symposium: Faculty of Agriculture, Zemun and Novi Sad, Military Academy, Belgrade, Institute of Agricultural Economics, Belgrade, Faculty of Agriculture, Banja Luka – Republika Srpska, Megatrend University, Belgrade, Serbian Chamber of Commerce, Belgrade, State Agricultural Academy, Volgograd, Russia, Faculty for Agricultural Science and Food, Skopje, Macedonia, Faculty for Veterinary Medicine, Skopje, Macedonia, Institute for Sociological and Political Research, Skopje, Macedonia, Ministry for Agriculture, Forestry and Water Management, Macedonia, Faculty of Biotechnical Sciences and FAMIS “University St. Kliment Ohridski”, Bitolj, Macedonia, Faculty of Economy Tuzla, Bosnia and Hercegovina, Faculty of Agriculture Kestelj – Hungary, Faculty of Agriculture and Economics of Environmental Protection, University of Economy, Bucarest, Romania, Faculty for Management, Academy of Economic Science Bucarest, Romania, Institute for Social Sciences, University of Wageningen, The Netherlands. The Symposium was also of major interest to other participants: men of business, teachers from secondary schools majoring in agriculture, private farmers and students.

The main objective of the Symposium was to contribute to the development of agroecological science and education but also enhance both agriculture and economy. The papers presented and discussions held were expected to offer solutions to issues raised over the past years in both our country and abroad.

Editors

Organizacioni odbor

- Prof. dr Nebojša Ralević, dekan Poljoprivrednog fakulteta u Zemunu – Predsednik odbora
- Prof. dr Dragan Rudić, prodekan Poljoprivrednog fakulteta u Zemunu,
- Prof. dr Ognjen Mačej, prodekan Poljoprivrednog fakulteta u Zemunu,
- Prof. dr Časlav Lačnjevac, prodekan Poljoprivrednog fakulteta u Zemunu,
- Dr Veselin Stanković, AD Agrobanka, Beograd,
- Dr Snežana Živanović – Katić, pomoćnik načelnika za poljoprivredu grada Kragujevca,
- Mr Mirko Martinović, izvršni direktor za plan i razvoj, PKB Korporacija, Beograd,
- Mr Milomir Đorđević, DP "Drugi oktobar" Vršac,
- Mr Milija Bulatović, izvršni direktor JP "Beogradske elektrane", Novi Beograd,
- Mr Dragan Milivojčević, v.d. generalnog direktora P.D. "Dragan Marković" Obrenovac,
- Jovan Trmčić, specijalni savetnik, MUP Srbije,
- Vesna Gajić, dipl. inž. rukovodilac službe za informisanje, PKB Korporacija, Beograd,
- Smilja Moskovlić-Mišković, dipl. inž.,
- Ljubinka Ristić, dipl. filolog, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
- Dragislav Biočanin, dipl. inž., D.P. "Enološka stanica" Vršac,
- Dragan Miladinović, dipl. inž., generalni direktor "Yuhor Export" AD, Jagodina,
- Milovan Radoičić, dipl. inž. AD Agrobanka, Beograd,
- Živorad Urošević, dipl. inž. AD Agrobanka, Beograd,
- Miroslav Damjanović, dipl. inž., Banca Intesa, Topola,
- Dejan Mihajlović, dipl. inž. poslovni sistem "Mihajlović" Paraćin,
- Zoran Milovančević, dipl. inž. Topola,
- Mr Miloš Milovanović, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srbije,
- Nenad Petrović, direktor, "Prima komerce" Zemun,
- Radomir Bulatović, dipl. inž. Univerzal banka, filijala Pančevo,
- Rade Obradović, direktor štamparije "Mladost biro" Novi Beograd,
- Marija Celer, dipl. inž.,
- Nemanja Petrović, predsednik studentskog parlamenta Univerziteta u Beogradu,
- Nemanja Rašović, predsednik studenata Poljoprivrednog fakulteta u Zemunu.

Naučni odbor

- Prof. dr Dragić Živković, Poljoprivredni fakultet, Zemun - predsednik odbora,
 - Prof. dr Nebojša Ralević, dekan Poljoprivrednog fakulteta u Zemunu,
 - Prof. dr Đura Stevanović, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Prof. dr Mile Peševski, Fakultet za zemjodjelski nauki i hrana, Skopje, Makedonija
 - Prof. dr Milenko Jovanović, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad,
 - Prof. dr Danica Bošnjak, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad,
 - Prof. dr Nebojša Novković, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad,
 - Prof. dr Nedeljko Tica, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad,
 - Prof. dr Dušan Milić, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad,
 - Prof. dr Milinko Milenković, dekan Poljoprivrednog fakulteta, Univerziteta u Prištini,
 - Prof. dr Zinaida Nikolajevna Kozenko, Poljoprivredna akademija, Volgograd, Rusija,
 - Prof. dr Vjekoslav Selak, Poljoprivredni fakultet, Sarajevo, BiH,
 - Prof. dr Miroslav Bogdanović, dekan Poljoprivrednog fakulteta, Istočno Sarajevo, Republika Srpska,
 - Prof. dr Drago Cvijanović, direktor Instituta za ekonomiku poljoprivrede, Beograd,
 - Prof. dr Gligorije Trifunović, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Prof. dr Stevo Mirjanić, Poljoprivredni fakultet, Banja Luka,
 - Prof. dr Stipe Lovreta, Ekonomski fakultet, Beograd,
 - Prof. dr Koviljko Lovre, Ekonomski fakultet, Subotica,
 - Prof. dr Biljana Veljković, Agronomski fakultet, Čačak,
 - Prof. dr Matej Bedrač, Kmetijski institut, Ljubljana, Slovenija,
 - Prof. dr Jozo Kanisek, Poljoprivredni fakultet, Osijek, Hrvatska,
 - Prof. dr Bogdan Bulatović, Biotehnički fakultet, Podgorica, Crna Gora
 - Prof. dr Veska Kožuharova, Akademija nauka, Sofija, Bugarska,
 - Mr Gavriilo Veselinović, Privredna Komora Beograd,
 - Prof. dr Milutin Đorović, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Prof. dr Miladin Ševarlić, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Prof. dr Slobodan Ceranić, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Prof. dr Ivana Ljubanović – Ralević, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Prof. dr Petar Gogić, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Prof. dr Radmilo Pešić, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Prof. dr Petar Munćan, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Prof. dr Branko Ljutić, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Prof. dr Zorica Vasiljević, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
-

-
- Prof. dr Natalija Bogdanov, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Prof. dr Gordana Vukelić, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Prof. dr Radojka Maletić, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Prof. dr Dragica Božić, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Prof. dr Nada Lakić, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Prof. dr Vesna Jablanović, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Prof. dr Zorica Sredojević, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Dr Sreten Jelić, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Dr Zoran Rajić, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Dr Simo Stevanović, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Dr Sanjin Ivanović, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Dr Branka Bulatović, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Dr Blaženka Popović, Poljoprivredni fakultet, Zemun.

Počasni odbor

- Dr Saša Dragin, Ministar poljoprivrede, šumarstva, vodoprivrede u Vladi Republike Srbije,
 - Mr Božidar Đelić, Ministar nauke u Vladi Republike Srbije,
 - Dr Žarko Obradović, Ministar prosvete u Vladi Republike Srbije,
 - Dr Zoran Lončar,
 - Prof. dr Branko Kovačević, rektor Univerziteta u Beogradu,
 - Miloš Bugarin, dipl.ing., predsednik Privredne Komore Srbije,
 - Dr Stojan Jevtić, predsednik Zadružnog saveza Srbije,
 - Milan Veljović, generalni direktor PKB Korporacije Beograd,
 - Gordana Pop – Lazić, narodni poslanik,
 - Slavko Jerković, predsednik opštine Zemun,
 - Prof. dr Radovan Pejanović, prodekan Poljoprivrednog fakulteta u Novom Sadu,
 - Velimir Radojević, dipl.inž, predsednik Zadružnog saveza Beograd,
 - Prof. dr Viktor Manole, Academia de studii Economice, Bucuresti, Romania
 - Prof. dr Šandor Šomođi, Panonski Univerzitet Kestelj, Mađarska,
 - Prof. dr Milan Milanović, Univerzitet "Megatrend" Beograd,
 - Prof. dr Marko Matić, Agronomski fakultet, Sveučilišta u Mostaru, BiH,
 - Prof. dr Emil Erjavec, Biotehnička fakulteta, Univerza Ljubljana, Slovenija,
 - Prof. dr Antun Petak, Institut za društvena istraživanja, Zagreb, Hrvatska,
 - Prof. dr Jernej Turk, Fakultet za kmetijstvo, Maribor, Slovenija,
 - Dr Krunoslav Zmajić, Zavod za agroekonomiju, Poljoprivredni fakultet, Osijek, Hrvatska,
 - Ljubisav Šljivić, generalni direktor D.P. "Drugi oktobar" Vršac,
-

-
- Prof. dr Veljko Radojević, direktor, "BAG – DEKO", Bačko Gradište,
 - Miletić Tića Mihajlović, narodni poslanik,
 - Prof. dr Josip Juračak, Agronomski fakultet, Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatska,
 - Mr Milan Prostran, Privredna Komora Srbije,
 - Dr Danilo Tomić, predsednik Regionalne Privredne Komore, Novi Sad,
 - Mr Dušan Antonić, predsednik AD Agrobanka, Beograd,
 - Mr Jugoslav Stajkovic, predsednik opštine Aleksandrovac,
 - Radiša Dragojević, predsednik opštine Petrovac na Mlavi,
 - Radovan Lala Davidov, direktor Agrarnog fonda opštine Petrovac na Mlavi,
 - Mr Milan Janković, predsednik Privredne Komore, Beograd,
 - Prof. dr Zorka Zakić, Ekonomski fakultet, Beograd,
 - Prof. dr Stevan Reljin, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad,
 - Dragana Živanović, predsednik Skupštine opštine Rača,
 - Prof. dr Danilo Pejin, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Prof. dr Petar Marković, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Prof. dr Branko Bajčetić, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Prof. dr Borislav Radovanović, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Prof. dr Vitomir Erdeljan, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Prof. dr Dušanka Ljesov, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Prof. dr Marko Petrović, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Prof. dr Radoslav Radojević, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Prof. dr Jovan Andrić, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Prof. dr Jelena Stanković, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Prof. dr Jovan Rodić, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Prof. dr Jeremija Simić, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Prof. dr Dragutin Kisić, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Prof. dr Branko Krstić, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Prof. dr Miloje Bogavac, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Prof. dr Milan Furundžić, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Prof. dr Milan Vukojević, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
 - Prof. dr Jovan Bogdanović, Poljoprivredni fakultet, Zemun.

Sekretarijat

- Dr Sanjin Ivanović, predsednik, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
- Mr Nikola Filipović, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
- Bojan Dimitrijević, dipl. inž., Poljoprivredni fakultet, Zemun,
- Siniša Bratić, dipl. inž., Poljoprivredni fakultet, Zemun,
- Tamara Paunović, dipl. inž., Poljoprivredni fakultet, Zemun,
- Verica Lazić, dipl. inž., Poljoprivredni fakultet, Zemun,
- Saša Todorović, dipl. inž., Poljoprivredni fakultet, Zemun,
- Mirjana Krivokapić, dipl. matematičar, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
- Tanja Jovanović, dipl. soc., Poljoprivredni fakultet, Zemun,
- Ana Anokić, dipl. matematičar, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
- Snežana Spremo, dipl. inž., Poljoprivredni fakultet, Zemun,
- Ivana Ivkov, dipl. inž., Poljoprivredni fakultet, Zemun,
- Mihajlo Munćan, dipl. inž., Poljoprivredni fakultet, Zemun,
- Nikola Popović, dipl. inž., Poljoprivredni fakultet, Zemun,
- Svetlana Erdeljan, dipl. inž., Poljoprivredni fakultet, Zemun,
- Gordana Marinković, tehnički saradnik, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
- Ljiljana Savić, tehnički saradnik, Poljoprivredni fakultet, Zemun,
- Momčilo Jovanović, tehnički saradnik, Poljoprivredni fakultet, Zemun.

Pokrovitelji naučnog skupa

**Ministarstvo za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu
Republike Srbije**

*
* *

Ministarstvo za nauku Republike Srbije

*
* *

**Generalni donator
PKB – Korporacija Beograd**

*
* *

**Generalni sponzor
Konzern Swisslion Takovo**

Sadržaj

Četrdeset pet godina Odseka za agroekonomiju Poljoprivrednog fakulteta u Beogradu (1963-2008)

Dragić Živković 1

I Plenarna predavanja

New Trends In Teaching And Learning Agroeconomic Sciences

Victor Manole, Raluca Andreea Ion 11

Promene u socijalnoj strukturi studenata poljoprivrednog fakulteta i značaj agroekonomije

Dragić Živković, Sreten Jelić, Mile Peševski 19

Razvoj, stanje i perspektive agroekonomske struke i nauke u Srbiji

Ševarlić Miladin, Tomić Danilo 37

Izazovi razvoja agroekonomske nauke i obrazovanja

Nebojša Novković, Šandor Šomodi 55

II Agroekonomska nauka i obrazovanje

Upravljanje kvalitetom u obrazovanju kao instrument poboljšanja konkurentne prednosti studija na Agroekonomskom odseku Poljoprivrednog fakulteta

Slobodan Ceranić, Radojka Maletić, Tamara Paunović 67

Specifičnosti obrazovnih usluga Ekonomskog fakulteta Volgogradske državne poljoprivredne akademije

Balašova Natalija Nikolajevna 73

Značaj i uloga (agro)ekonomije

Radovan Pejanović 79

Uloga agroekonomske nauke i struke u praćenju održivog razvoja poljoprivrede

Radmilo Pešić 89

Mogući pravci razvoja malih i srednjih preduzeća u agrobiznisu Republike Srbije i značaj obrazovanja <i>Blaženka Popović, Tamara Paunović</i>	99
Agroekonomska nauka i obrazovanje u razvojnom konceptu agrarne politike Srbije u tranzicionom periodu <i>Dragica Božić, Natalija Bogdanov</i>	109
Agroekonomisti funkcioneri u državnim organima - prilog istraživanju doprinosa agraroeconomista agrarnom razvoju - <i>Milan Milanović</i>	119
Značaj agroekonomske nauke i obrazovanja u razvoju agroprivrede Republike Makedonije <i>Katerina Petkovska, N. Jankulovski, Trajan Dojčinovski, M. Arapčeska</i>	129
Potreba i nužnost poljoprivrednog obrazovanja u osnovnoj i srednjoj školi <i>Rodoljub Milić</i>	133
Uloga agroekonomista u sistemu profesionalne obuke i savetodavnih usluga za poljoprivrednike <i>Boris Anakijev, Blagica Sekovska, Perica Ivanovski</i>	141
Strukture studenata Agroekonomskog odseka na bazi matičnih knjiga <i>Nada Lakić, Mirjana Krivokapić, Ana Anokić</i>	151

III Značaj naučnih istraživanja u agroekonomiji i primeri iz prakse

Istraživanje domaćeg tržišta voća <i>Milutin Đorović, Simo Stevanović, Verica Lazić</i>	163
Značaj naučnih istraživanja u ostvarivanju većih ekonomskih efekata u proizvodnji i preradi grožđa <i>Snežana Trmčić, Zoran Rajić, Dušan Milić</i>	179
Mogućnosti upotrebe stabla odlučivanja za ocjenu investicija u proizvodnju mlijeka visokog kvaliteta <i>Sanjin Ivanović, Siniša Bratić, Lana Ivanović</i>	191

Značaj i uloga modela u agroekonomskim istraživanjima <i>Saša Todorović, Mihajlo Munćan, Ivana Ivkov</i>	201
--	-----

Model porodičnog gazdinstva kao osnova za eksperimentisanje u agroekonomskim istraživanjima <i>Mihajlo Munćan, Saša Todorović, Ivana Ivkov</i>	211
--	-----

Proizvodnja i spoljnotrgovinska razmena cveća i ukrasnog bilja u Srbiji <i>Ana Vujošević, Slavica Stevanetić, Zarić Vlade</i>	223
---	-----

Bruto marža kao značajan pokazatelj poslovanja poljoprivrednih gazdinstava <i>Ivana Ivkov, Saša Todorović, Mihajlo Munćan</i>	235
---	-----

IV Multifunkcionalna poljoprivreda i ruralni razvoj

Rizici u biljnoj proizvodnji, potrebe osiguranja i iskustva nekih zemalja članica Evropske unije i UAD <i>Trajan Dojčinovski, Katerina Petkovska, A. Masalkovska</i>	245
--	-----

Podsticanje razvoja poljoprivrede i ruralnih područja – primjer Republike Srpske <i>Stevo Mirjanić, Željko Vaško</i>	255
--	-----

Regional Disparities in Transitional Romania <i>Wim Heijman, Ellen Mangnus</i>	265
--	-----

Analysis of direct foreign investments in Romania for period 1991-2005 <i>Dan Marius Voicilas, Drago Cvijanović, Jonel Subić</i>	277
--	-----

Sastavljanje investicione kalkulacije i njen značaj za izradu biznis plana na poljoprivrednim gazdinstvima <i>Jonel Subić, Bahrija Umihanić, Vladana Hamović</i>	287
--	-----

Potencijalni doprinos implementacije koncepta multifunkcionalne poljoprivrede na teritoriji opštine Pančevo <i>Marko Jeločnik, Lana Ivanović, Bojana S. Bekić</i>	295
---	-----

Agroekonomista i investicione odluke u vinogradarskoj proizvodnji <i>Branka Kalanović - Bulatović, Bojan Dimitrijević</i>	303
---	-----

Uloga turizma u razvoju ruralnih područja <i>Predrag Vuković, Nataša Cecić, Slavica Arsić</i>	309
Agroprivredni resursi Ministarstva odbrane u funkciji efikasnijeg snabdevanja Vojske Srbije <i>Branko Tešanović, Saša Jović</i>	315
Identifikacija mogućnosti i prioriteta u ruralnom razvoju lokalnih zajednica u Srbiji <i>Ivan Đurić, Claudiu Cicea, Drago Cvijanović</i>	325
Merenje performansi preduzeća u uslovima implementacije koncepta menadžmenta zasnovanog na vrednosti <i>Bojan Savić</i>	333
Unapređenje konkurentnosti kroz stvaranje robnih marki i brendova - izazovi za male poljoprivredne proizvođače - <i>Vlade Zarić, Nebojša Nedić, Zorica Vasiljević</i>	343
Mesto i uloga senzorne analize u definisanju ukupnog kvaliteta hrane kao osnove za povećanje konkurentnosti proizvoda <i>Jovanka Popov-Raljić, Jovanka Laličić-Petronijević, Vlade Zarić, Vladimir Popov</i>	355
Doprinos ruralne sociologije u razvoju sela i poljoprivrede <i>Jorde Jakimovski</i>	369

Bruto marža kao značajan pokazatelj poslovanja poljoprivrednih gazdinstava

Ivana S. Ivkov¹
Saša Z. Todorović²
Mihajlo P. Munćan³

Uvod

U ekonomskoj krizi, najdubljoj u novijoj istoriji po posledicama, sve više raste značaj istraživanja ekonomskih problema vezanih za poljoprivredu. U funkcionisanju i sveukupnom razvojnom procesu poljoprivrede Srbije ističe se uloga poljoprivrednih gazdinstava, a u skladu sa tim, porastao je i interes za njihove poslovne rezultate. U mnoštvu podataka, uzajamnih uticaja i čestom nedostatku merila, upoznavanje stvarnosti je najčešće veoma dug i težak posao. Kako ističu **Munćan i Živković (2006)**, bez analize se ne može upoznati stvarnost, a bez poznavanja stvarnosti ne mogu se postaviti realni ciljevi niti, pak, mogu pravilno usmeravati akcije ka ostvarivanju tako postavljenih ciljeva.

Razvoj poljoprivrede, koji je karakterističan za Srbiju, uslovljava potrebu utvrđivanja finansijskih rezultata poslovanja malih poljoprivrednih gazdinstava, s obzirom da se preko 80% zemljišta nalazi u privatnom sektoru, gde pomenuta gazdinstva zauzimaju dominantno mesto.

Otuda se pred agroekonomiste postavlja sledeće pitanje, da li postoji ekonomski pokazatelj pomoću kojeg bismo egzaktnije pokazali finansijsku situaciju na malim poljoprivrednim gazdinstvima? Isto pitanje se može postaviti i nešto drugačije: da li poljoprivredni proizvođači mogu da identifikuju i definišu svoje finansijske rezultate poslovanja na jednostavan način, primenom jednog pokazatelja koji bi sadržao i odražavao složenost ekonomskih parametara u poljoprivrednoj proizvodnji? Naš odgovor je potvrđan, odgovarajući pokazatelj je bruto marža.

Bruto marža (*engl. Gross margin*) je jedan od finansijskih pokazatelja koji se danas sve češće koristi pri analizi poslovanja poljoprivrednih gazdinstava. Predstavlja output (vrednost proizvodnje) umanjen za varijabilne troškove, specifične za svaku proizvodnju. Bruto marža na jednostavan način, koristeći dve

¹ Ivana S. Ivkov, saradnik u nastavi, Univerzitet u Beogradu, Poljoprivredni fakultet, Zemun
telefon: 011/2615-315/406, e-mail: iivkov@agrifaculty.bg.ac.yu

² Saša Z. Todorović, asistent pripravnika, Univerzitet u Beogradu, Poljoprivredni fakultet, Zemun
telefon: 011/2615-315/406, e-mail: sasat@agrifaculty.bg.ac.yu

³ Mihajlo P. Munćan, saradnik u nastavi, Univerzitet u Beogradu, Poljoprivredni fakultet, Zemun
telefon: 011/2615-315/406, e-mail: mmuncan@agrifaculty.bg.ac.yu

veliĉine, otkriva nove informacije vaŹne za stvaranje prave slike o poslovanju poljoprivrednog gazdinstva ili nekog njegovog segmenta.

Ciljevi rada

Prvi, osnovni cilj je da se ukaŹe na postojanje ekonomskog pokazatelja koji egzaktno pokazuje finansijsku situaciju na malim poljoprivrednim gazdinstvima. Drugi, stvaranje osnove za kontinuirano praćenje poslovanja, poboljšanje konkurentnosti proizvoda i unapređenje profitabilnosti kako linija proizvodnje tako i poljoprivrednih gazdinstava u celini, a što je kako ističu **Munćan i Źivković (2004)**, zahtev za maksimalnom ekonomskom racionalnošću, tj. ostvarenje mini-maksi principa, koji u organizovanju procesa poslovanja znaĉi: ostvarenje maksimalnog rezultata (outputa), uz minimalna ulaganja resursa (inputa).

Šta je bruto marŹa?

Chadwick (2000), naglašava da bruto marŹa nije profit. Ukupan iznos bruto marŹi svih linija proizvodnje na gazdinstvu, jeste iznos od kojeg se svi fiksni troškovi oduzimaju kako bi se izraĉunao profit na nivou poljoprivrednog gazdinstva.

Slika 1. Obraĉun profita na nivou poljoprivrednog gazdinstva

Prema **Gogiću (2005)**, fiksni troškovi se ne menjaju sa promenom nivoa proizvodnje ili stepena iskorišćavanja kapaciteta, tj. njihov ukupan iznos ostaje isti bez obzira na koliĉinu proizvedenih proizvoda ili izvršenih usluga. U tabeli 1. dat je pregled fiksnih troškova poljoprivrednih gazdinstava.

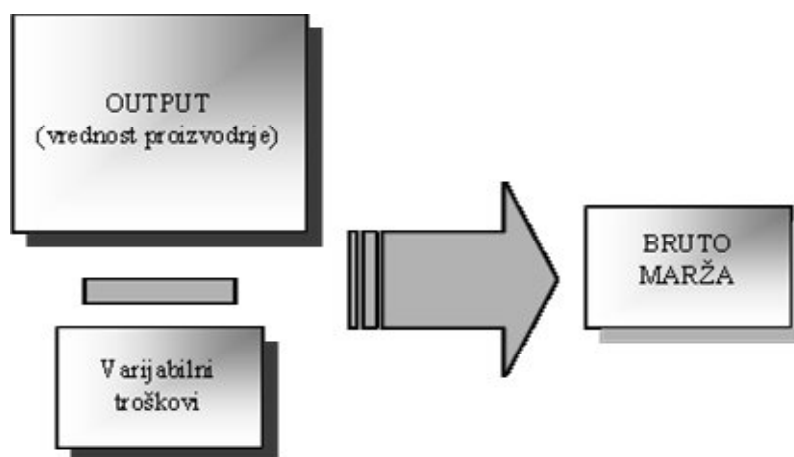
Tabela 1. Fiksni troškovi poljoprivrednih gazdinstava

Amortizacija građevinskih objekata, mehanizacije i opreme
Troškovi kamata
Troškovi lizinga
Troškovi poreza
Troškovi opšteg osiguranja gazdinstva
Troškovi plata stalnih radnika
Troškovi upravljanja gazdinstvom
Ostali fiksni troškovi

Podrazumevajući da su fiksni troškovi konstantni, svaka promena bruto marže na nivou poljoprivrednog gazdinstva u kratkom roku se direktno odražava na visinu profita. Pozitivna bruto marža doprinosi pokrivanju fiksnih troškova. Prema tome, maksimizacija bruto marže je ekvivalentna maksimizaciji profita ili minimizaciji gubitaka. Ovo potvrđuju i rezultati mnogobrojnih istraživanja, koji konstantno pokazuju da poljoprivredna gazdinstva sa najvećim bruto maržama ostvaruju najveće profite.

Bruto marža pojedinih linija poljoprivredne proizvodnje prema **Nix-u i Hill-u (2001)**, predstavlja output (vrednost proizvodnje) umanjen za varijabilne troškove i pokazuje koliko poljoprivredni proizvođač zarađuje iznad varijabilnih troškova.

Slika 2. Obračun bruto marže

Kao što se iz izloženog može videti, za izračunavanje vrednosti bruto marže neophodno je prethodno izračunavanje vrednosti proizvodnje i varijabilnih troškova.

Množenjem količine proizvoda sa prodajnom cenom dobija se vrednost proizvodnje, tj. output.

Kada su u pitanju varijabilni troškovi, prema **Andriću (1998)**, oni se u svom ukupnom iznosu menjaju sa promenama korišćenja proizvodnih kapaciteta, odnosno sa promenama obima proizvodnje. U tabeli 2. dat je pregled varijabilnih troškova poljoprivrednih gazdinstava.

Tabela 2. Varijabilni troškovi poljoprivrednih gazdinstava

Troškovi semena i sadnog materijala
Troškovi mineralnog đubriva
Troškovi pesticida
Troškovi ishrane
Troškovi veterinarskih usluga
Troškovi ugovorenih usluga
Troškovi angažovanja povremenih radnika
Troškovi goriva i maziva
Troškovi tekućeg održavanja mehanizacije
Ostali varijabilni troškovi

Šta pokazuje bruto marža i koje su njene koristi?

Bruto marža determiniše koliko poljoprivredni proizvođači dobijaju ili gube sa uložnim sredstvima, šta im je na raspolaganju i kako da to što bolje iskoriste. Istovremeno, ona pokazuje snagu poljoprivrednih proizvoda na tržištu. Veća bruto marža označava manje rizičan posao. Poljoprivredna gazdinstva sa većom bruto maržom mogu potrošiti veći iznos sredstava za varijabilne troškove od konkurentnih proizvođača. S druge strane, i poljoprivredna gazdinstva s niskom bruto maržom po jedinici proizvoda mogu biti vrlo uspešna. Primer su veliki proizvođači koji imaju vrlo malu maržu, ali veliki obim proizvodnje i prodaje, te su i pored malih marži po jedinici proizvoda vrlo uspešni.

Koristi od bruto marže su višestruke. Primenjuje se za analizu performansi individualnih linija proizvodnje i ukazuje na područja gde je moguće učiniti poboljšanja, kako bi se postigla veća profitabilnost. Omogućava testiranje uticaja pojedinih faktora i njihovih međusobnih odnosa na poslovanje gazdinstva, što pomaže vlasnicima pri donošenju poslovnih odluka. Daje osnovu za kontinuirano

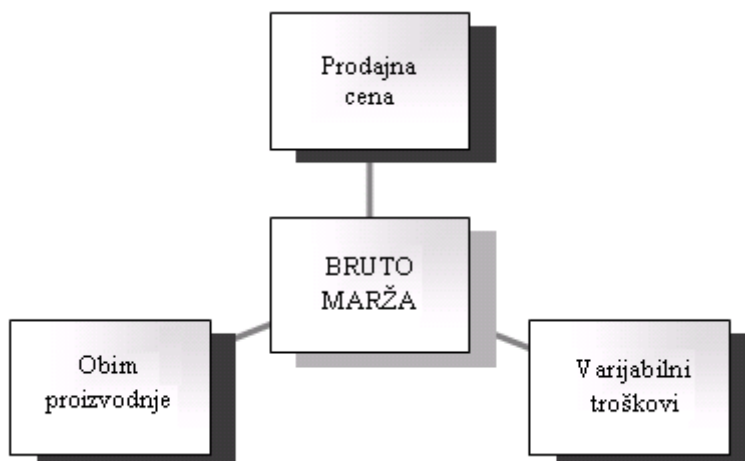
praćenje poslovanja, poboljšanje konkurentnosti proizvoda i unapređenje profitabilnosti kako linija proizvodnje tako i poljoprivrednih gazdinstava u celini.

Analiza bruto marže je ključna za vrednovanje poslovanja jer se na temelju kretanja njenih vrednosti može procenjivati sadašnji i budući položaj gazdinstava. Svako povećanje vrednosti ovog pokazatelja ocenjuje se povoljnim kretanjem, a smanjenje upućuje na teškoće u poslovanju i može biti jedan od indikatora poslovne krize. U skladu sa iznetim, bruto marža predstavlja dobru polaznu osnovu za kvalitetno planiranje, a kako ističe **Ceranić (2007)** u uslovima rizika i nezvesnosti značaj planiranja ogleda se u sposobnosti preduzeća da blagovremeno reaguje na ekscesne situacije u kojima može da se nađe.

Šta utiče na visinu bruto marže?

Bruto marža odslikava odnos između prodajne cene i obima proizvodnje s jedne strane i varijabilnih troškova s druge. Upravo se ta tri faktora ističu po svom uticaju na visinu bruto marže.

Slika 3. Faktori koji utiču na visinu bruto marže

Promena svakog od ovih faktora može biti posledica različitih okolnosti. Ukoliko se prodajna cena proizvoda ili obim proizvodnje smanjuje, a varijabilni troškovi ostanu jednaki, bruto marža će se smanjiti i obrnuto. Ako poljoprivredni proizvođač smanjuje cene svojih proizvoda ili smanjuje obim proizvodnje, možda gubi vodeći položaj na tržištu ili menja svoj asortiman proizvodnje. S druge strane, ukoliko se bruto marža povećava zbog smanjenja varijabilnih troškova, to može biti posledica kratkoročnog smanjenja cena materijala na tržištu i sl.

Pored navedenih, izdvaja se i prirodni faktor (geografsko područje, vremenski uslovi, tip zemljišta...), koji utiče na visinu bruto marže, a koji se ne može u velikoj meri kontrolisati od strane poljoprivrednih proizvođača.

Takođe, na visinu ukupne bruto marže poljoprivrednog gazdinstva, veliki uticaj ima i bilo koja varijacija u strukturi proizvodnje kao i promena asortimana.

Kako povećati bruto maržu?

Na poljoprivrednim gazdinstvima ekonomski momenti su dominantni. Shodno tome, najvažniji načini za povećanje bruto marže su sledeći:

- ostvarenje većeg obima proizvodnje,
- prodaja proizvoda po većim cenama,
- smanjenje učešća varijabilnih troškova u vrednosti proizvodnje,
- stalno usavršavanje poljoprivrednih proizvođača u oblasti poljoprivrede,
- implementacija novih dostignuća nauke i struke i sl.

Zaključak

Od kako se proučavaju problemi poslovanja poljoprivrednih gazdinstava pa sve do današnjih dana, postoji veliki raskorak između teorije i praktične primene znanja od strane poljoprivrednih proizvođača. Globalno posmatrano, većina poljoprivrednika ne iskazuje rezultate poslovanja čak ni najjednostavnijim pokazateljima. Iz tog razloga, evidentna je potreba obrazovanja poljoprivrednih proizvođača u tom pravcu.

U tom kontekstu posebno do izražaja dolazi uloga agroekonomista, koja se ogleda u pronalaženju načina za približavanje i usvajanje jednostavnih pokazatelja iskazivanja poslovnih rezultata, širokom krugu poljoprivrednika. Jedan od najznačajnijih i najčešće primenjivanih je bruto marža. Delimično, to je posledica zahteva od strane državnih i finansijskih institucija u pogledu predstavljanja rezultata poslovanja poljoprivrednih gazdinstava, a delimično zbog samog karaktera pokazatelja: jednostavnost, razumljivost, ne zahteva veliki utrošak vremena, a donosi velike koristi.

Na osnovu iznetog, može se zaključiti da je primena bruto marže potrebna, posebno u uslovima nepostojanja adekvatnih informacija o finansijskim rezultatima poslovanja velikog broja malih poljoprivrednih gazdinstava. Baš zbog toga, ona je koristan pokazatelj ne samo za one koji rade u oblasti poljoprivrede, već i za sve one koji žele da osnaže argumentaciju o potrebi implementacije novih dostignuća nauke i struke kao i prenošenja znanja na poljoprivredne proizvođače. Takav pristup će svakako doprineti ubrzanju razvoja srpske poljoprivrede.

Literatura

1. Andrić, J. (1998): Troškovi i kalkulacije u poljoprivrednoj proizvodnji. Savremena administracija. Beograd.
2. Ceranić, S. (2007): Planiranje u agrobiznisu. Poljoprivredni fakultet. Zemun.
3. Chadwick, L. (2000): The Farm Management Handbook 2000/2001. 21st Edition. The Scottish Agricultural College.
4. Gogić, P. (2005): Teorija troškova sa kalkulacijama – u proizvodnji i preradi poljoprivrednih proizvoda. Poljoprivredni fakultet. Beograd.
5. Munćan, P., Živković, D. (2004): Menadžment rada i proizvodnje u poljoprivredi. Poljoprivredni fakultet. Beograd - Zemun.
6. Munćan, P., Živković, D. (2006): Menadžment ratarske proizvodnje. Poljoprivredni fakultet. Beograd - Zemun.
7. Nix J., Hill, P. (2001): Farm Management Pocketbook. 32nd Edition. Imperial College at Wye.

Gross margin - significant indicator of farm management

Ivana S. Ivkov⁴
Sasa Z. Todorovic⁵
Mihajlo P. Muncan⁶

Abstract

The role of farms in functioning and developing of agriculture in Serbia is gaining in importance. An interest for business results with regard to both farms on the whole and specific production lines is constantly rising.

This study analyzes the methodology for calculating gross margin of specific production lines in the framework of farms.

Gross margin, like a simple and significant economic indicator of farm management, reveals precisely the financial situation on farms. It is the starting point for continuous monitoring of farm management. Gross margin also represents the basis for the improvement of product competence and profit increase.

The study reveals that gross margin is a significant indicator in situations where there is a lack of adequate information with regard to financial business results.

Keywords: gross margin, agricultural farms, farm management

⁴ Ivana S. Ivkov, B. Sc., assistant, University of Belgrade, Faculty of Agriculture, Zemun
phone: 011/2615-315/406, e-mail: iivkov@agrifaculty.bg.ac.yu

⁵ Sasa Z. Todorovic, B. Sc., assistant, University of Belgrade, Faculty of Agriculture, Zemun
phone: 011/2615-315/406, e-mail: sasat@agrifaculty.bg.ac.yu

⁶ Mihajlo P. Muncan, B. Sc., assistant, University of Belgrade, Faculty of Agriculture, Zemun
phone: 011/2615-315/406, e-mail: mmuncan@agrifaculty.bg.ac.yu

**CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд**

001. 892 : 63 (497. 11) (082)

371. 212 : 63 (497. 11) (082)

338. 43 (497. 11) (082)

**СИМПОЗИЈУМ агроекономиста са међународним
учешћем поводом 45 година Одсека за
агроекономију (2008 ; Београд)**

Agroekonomska nauka i struka u tranziciji
obrazovanja i agroprivrede : tematski zbornik
/ Simpozijum agroekonomista sa međunarodnim
učešćem povodom 45 godina Odseka za
agroeconomiju , Beograd , 24 - 25 . oktobar
2008 . ; [urednici Miladin Ševarlić ... et
al .] . - 1 . izd . - Beograd : Poljoprivredni
fakultet , Institut za agroekonomiju , 2008
(Beograd : Mladost Biro) . - XVI , 368 str . :
graf . prikazi , tabele ; 25 cm

Na vrhu nasl . str . : Univerzitet u Beogradu . -
Na spor nasl . str . : Agroecconomics Science and
Profession in Transition of Education and
Agroeconomy . - Radovi na srp . i engl . jeziku .
- Tiraž 300 . - Str . V : Predgovor / Redaktori
[Dragić Živković , Sreten Jelić , Zoran Rajić] .
- Napomene i bibliografske reference uz
tekst . - Bibliografija uz svaki rad . -
Abstracts .

ISBN 978-86-7834-059-8

1. Шеварлић, Миладин [уредник]

а) Пољопривреда – Научноистраживачки рад –
Србија – Зборници б) Пољопривреда –
Образовање - Србија – Зборници с) Србија –
Аграрна политика – Реформа - Зборници
COBISS.SR-ID 150346508